

Benveniste interpret și/sau interpretant al lui Peirce

0. Introducere

Punctul de plecare al acestor considerații este recunoașterea cvasi-unanimă a funcționării celor două paradigme de cercetare în științele umane, și în particular în orientarea discuțiilor asupra semnului, sensului, informației, comunicării : prima – direcția saussuriană, ce a dominat cercetarea europeană reunită sub stindardul structuralismului, a doua care se reclamă direct sau indirect de la fenomenologia lui Peirce și care s-a extins în special în spațiul anglo-saxon¹.

Benveniste însuși își precede expunerea teoriei sale semiologice de o paralelă între :

ces deux génies antithétiques, Peirce et Saussure, [qui] ont, en complète ignorance l'un de l'autre et environ dans le même temps, conçu la possibilité d'une science des signes et travaillé à l'instaurer (*PLG*, II, 43)

Intrebarea care se pune este dacă aceste două paradigme sînt cu adevărat ireconciliabile. Ipoteza pe care o avansăm este că modul în care Benveniste amendează – aproape trădează – principiile lingvisticii saussuriene de la care se reclamă pentru a o integra într-o perspectivă enunțiativă rezolvă, sau măcar atenuează incompatibilitatea².

În lectura pe care o propunem aici, discursul semiologic al lui Benveniste, chiar dacă pornește de la premise total diferite în raport cu filozofia lui Peirce, se construiește, datorită multor teze convergente, aproape ca un discurs-interpretant (în accepția lui Peirce) al discursului peircean.

¹ Cf. printre alții H.Parret, *Prolégomènes à une théorie de l'énonciation. De Husserl à la pragmatique*, Berne, Francfort - s-Main, New York, Paris, Peter Lang.

² Orientarea spre o lingvistică a *vorbirii*, a limbii în și ca acțiune este de fapt inițiată chiar de editorii *Cursului*, Ch. Bally și A. Sechehaye: « La linguistique de la parole s'intéresse [...] aux phénomènes concrets, aux actes dans lesquels la langue est mise au service de la pensée avec tout ce qui fait de chacun d'eux un phénomène occasionnel différent de n'importe quel autre phénomène », anunța premonitoriu A. Sechehaye încă din 1908 (apud Chiss, J.-L., Puech, C., *Le langage et ses disciplines*, Paris, Bruxelles, Duculot, 1999, 66)

1. Benveniste interpretându-l pe Peirce.

1.1. *Peirce și Benveniste.* În studiul « Sémiologie de la langue » Benveniste face o critică severă a proiectului semiotic propus de Peirce : în principal două sînt ipotezele de neacceptat pentru Benveniste :

a) orientarea pansemiotică pe care o afișează Peirce prin indiferența față de natura ontologică a semnelor: « le signe est posé à la base de l'univers tout entier » (*PLG*, II, 45) ; Peirce își propune, ne spune Benveniste, să distribuie totalitatea fenomenelor, concrete și abstracte, gândite sau trăite în diferitele clase de semne (*idem*, 44) supunînd astfel realitatea « algebrei universale a relațiilor » cum poate fi descris sistemul semiotic peircean. Și atunci, se întrebă Benveniste :

finalement ces signes, étant tous des signes les uns des autres, de quoi pourront-ils être signe qui NE SOIT PAS signe ? (*idem*, 45)

b) în acest proiect, limba (și semnul lingvistic) este peste tot și nicăieri, nu are identitate, nu are un loc precizat :

- limba - susține Benveniste – este redusă de Peirce la cuvinte ;
- criteriile de clasificare a semnelor utilizate de Peirce reduse – spunem noi – la triada icon – index – simbol (triadă adaugă Benveniste, nu fără oarecare malițiozitate, « qui est à peu près tout ce qu'on retient aujourd'hui de l'immense architecture logique qu'elle [l'algebre universelle] sous-tend » (*idem.*, 44) nu au relevanță pentru semnele lingvistice, care sînt în marea lor majoritate simboluri, și numai cîteva – puține - semne indiciale. Critica apare totuși cel puțin ciudată dacă luăm în considerare centralitatea sistemului deicticelor în teoria benvenistiană a enunțării ;
- cuvintele nu au o identitate stabilă, unul și același semn putînd apărea în mai multe « varietăți » de “semne” (este invocată aici triada *Quali-semn/ Sin-semn/ Legi-semn* prin care Peirce clasifică reprezentamenul semnului considerat în el-însuși).

1.2. *Saussure, Peirce și Benveniste.* Pretenția de știință universală și definiția imprecisă a obiectului său nu pot asigura semioticii statutul de disciplină științifică. Benveniste respinge cu aceste argumente proiectul lui Peirce căruia îi opune programul pe care Saussure îl propune lingvisticii, și care are drept scop final să se reconstruiască ca disciplină construindu-și obiectul și delimitîndu-și astfel precis domeniul disciplinar – proiect ce dă naștere, după cum știm, structuralismului ca tip de abordare pe

care s-au fundamentat în fapt lingvistica europeană dominantă în secolul XX și apoi, prin extensie, majoritatea științelor umane.

Limba în proiectul semiologic saussurian ocupă o poziție singulară printre celelalte obiecte de studiu ale științelor umane : ceea ce-i asigură specificul este natura duală a obiectului, semn sau sistem de semne, în același timp social și individual, constituția binară a semnului, și mai ales principiul arbitrarului lingvistic fondator al naturii semiologice a oricărui sistem și deci al întregului câmp semiologic (Saussure, *CLG*, 100).

Relația între limbă și celelalte sisteme semiologice fiind clar statuată de Saussure, mai puțin clară apare relația dintre lingvistică și semiologie. Deși insistând pe tratarea limbii ca *sistem* de semne, Saussure elaborează modelul de abordare semiologică a semnelor în relația lor cu viața socială. Lingvistica va deveni modelul pentru descrierea celorlalte sisteme de semne, dar la rândul ei va beneficia de înțelegerea mai profundă a naturii semnului prin integrarea sa în social (*CLG*, 34, 35).

În ciuda respingerii clare a semioticii peirceene și a adeziunii la proiectul semiologic saussurian, predictibil pe bazele modelului lingvistic, Benveniste se situează, după cum vom încerca să arătăm, mai aproape de Peirce decât de Saussure : reinterpretează datele saussuriene în spiritul unei gândiri pe care de fapt o împarte cu Peirce, Benveniste a propus o perspectivă care s-a impus în final ca perspectivă pragmatică.

2. Gîndirea semiotică a lui Peirce : Benveniste interpretant al lui Peirce

Trebuie remarcat totuși că lectura textelor lui Peirce³ a fost făcută de pe pozițiile unui lingvist care provine din școala saussuriană, și pentru care semnul avea de fapt un statut ontologic și funcțional bine stabilit.

Pentru comparație ni se pare util să facem o rapidă trecere în revistă, simplificatoare, imperfectă și probabil nu întotdeauna clară, a teoriei semiotice peirceene ; vom reinterpreta textul peircean prin texte benvenistiene sperînd că vom putea astfel pune în lumină ce îi e apropiat și ce îi diferențiază pe cei doi autori discutați, în lumina textelor lor și nu a atitudinii proclamate de Benveniste în numele unei opțiuni teoretice căreia înțelege să-i fie fidel.

Procedura este de fapt cea pe care Peirce o preconizează ca metodă de clarificare a gândurilor⁴ și care stă la baza teoriei peirceene a cunoașterii : sensul produs de un act de semioză (discurs) devine

³ Benveniste referă la antologia Peirce, *Selected Writings*, ed. Philip P. Wiener [Dover Publications, 1958], care cuprinde prioritar texte consacrate epistemologiei științei și pragmatismului, din care evident nu lipsesc referirile la semne, dar și fragmente semnificative din corespondența lui Peirce cu Lady Welby pe teme semiotice.

semn pentru o nouă interpretare, în continuitatea procesului de aprofundare a înțelegerii și clarificării ideilor.

2.1. *Triada semiotică*

2.1.1. *Semnul*. Pentru Peirce, semnul, ideea sau fenomenul (termenii sînt echivalenți) este într-adevăr, cum îi reproșă Benveniste, orice entitate, indiferent de materialitatea și de complexitatea sa : obiect, proprietate, cuvînt, eveniment, eveniment de limbaj (act de vorbire), discurs ca articulare de astfel de acte, într-un cuvînt orice « se prezintă spiritului nostru » (CP, 1.284) și determină producerea unei relații de reprezentare pe baza unei reguli, convenții, habitus :

A sign, or *representamen*, is something which stands to somebody for something in some respect or capacity. It addresses somebody, that is, creates in the mind of that person an equivalent sign, or perhaps a more developed sign. That sign which it creates I call the *interpretant* of the first sign. The sign stands for something, its *object*. (CP, 2.228)

Spre deosebire deci de semnul saussurian constituit de relația statică și cvasi-imuabilă de implicare reciprocă (dar și arbitrar stabilită) între un semnificant și un semnificat, semnul în gîndirea lui Peirce este o construcție dinamică, un *act* prin care un interpret - locutor sau auditor - reprezintă ceva prin altceva, dar o face adresîndu-se celuilalt, avînd deci nevoie de o condiție de comunicabilitate asigurată de semnul-*interpretant*. Principiile *reprezentării* și *comunicabilității intersubiective* stau la baza triadei peircene și fundamentează funcționarea actului semiotic de producere a sensului.

Nu altceva gîndește Benveniste, pentru care în centrul teoriei limbajului trebuie să se afle o teorie a reprezentării în enunțare, adică în contextul configurației dialogale, cum vom argumenta în cele ce urmează.

2.1.2. *Reprezentarea și problema arbitrarului semnului*. Acceptînd definiția binară a semnului (lingvistic) în autonomia sa în raport cu extra-lingvisticul (realitatea, pe de o parte, utilizatorii pe de alta), Benveniste relevă contradicția conținută de înțelegerea arbitrarului ca definind natura relației constitutive a semnului, cea dintre semnificant și semnificat. El citește în definiția arbitrarului ca « absence de toute attache naturelle dans la réalité » o obnubilare a naturalului, care însă nu poate să

⁴ Parafrazăm titlul unui articol din 1878 « How to Make Our Ideas Clear », în care Peirce expune tezele fundamentale ale pragmatismului (CP, IV)

nu revină sub forma *obiectului* semnului, entitate reală cu care semnul are în marea majoritate a cazurilor o relație arbitrară, nemotivată, în timp ce semnificantul și semnificatul se află într-o relație necesară de presupuziție (PLG, I, 52). Cu această precizare, semnul devine ceva al cărui rol este « de représenter, de prendre place d'autre chose en l'évoquant à titre de substitut » (PLG, II, 51)

Descrierea evocă în ecou acel « ceva care ține locul unui altceva » din definiția semnului la Peirce mai sus citată.

Reprezentarea este de fapt manifestarea facultății simbolice ce definește și distinge specia umană și pe care Benveniste o definește ca :

La faculté de *représenter* le réel par un « signe » et de comprendre le « signe » comme représentant du réel, donc d'établir un rapport de « signification » entre quelque chose et quelque chose d'autre. (PLG, I, 26)

2.2. *Obiectul semnului : semnificație și denotație.* Introducerea obiectului semnului atrage o nouă dicotomie, inexistentă la Saussure, dar bine cunoscută și exploatată de logicieni, cea între semnificație și designație (sau referință, sau denotație) : cele două noțiuni nu trebuie confundate, ne avertizează Benveniste în mai multe rânduri.

Peirce, logician, nu folosește aparent această tradițională (cel puțin după Frege) distincție ; ea există însă în chiar descrierea constituirii triadei, căci obiectul semnului ființează într-o dublă ipostază : el este pe de o parte *obiectul real*, designația (*obiectul dinamic*) căruia Peirce îi atribuie funcția de determinant causal al actului de semioză-cunoaștere : este *obiectul de cunoscut* care o dată integrat triadei devine *obiectul reprezentat* (de representamen) (*obiectul imediat*) și astfel obiect « cunoscut » dintr-un anumit punct de vedere. Semnul nu denotază pur și simplu, ci de fapt construiește prin reprezentare o imagine a obiectului, mediind astfel relația noastră cu realitatea. Ca și pentru Frege, unul și același obiect real poate fi reprezentat în mod diferit, fiecare nouă reprezentare îmbogățind semnificația raportului nostru cu obiectul ; se explică astfel și diferențele de reprezentare a unuia și același obiect în diversele limbi și culturi :

La connaissance du monde se trouve déterminée par l'expression qu'elle reçoit. (*Voc*, I, 25)

Dacă semnul continuă să fie pentru Benveniste dual și încremenit în configurația sistemică căreia îi aparține, negarea naturii sale arbitrare și transferul arbitrariului în câmpul relației limbă – realitate îl conduce pe Benveniste spre o viziune dinamică a relației de semnificare și de reprezentare, nu foarte diferită de cea variabilitate a semnului pe care Benveniste i-o reproșa lui Peirce.

2.3. *Condiția de intersubiectivitate și interpretantul*. Reprezentarea însă nu are sens, nu poate fi înțeleasă decât în măsura în care ea este accesibilă oricui dispune de acel univers comun de cunoaștere constituit în contextul unei culturi date de ansamblul de convenții, reguli, obiceiuri.

Reprezentarea este ea însăși reprezentată în mintea celui alt de un interpretant, un *habitus*, o *convenție*, o regulă care asigură condiția de transmitere a reprezentării, condiție a cunoașterii înseși și a constituirii culturii. Varietatea subclaselor de interpretanți, de la o simplă reacție afectivă până la principiul cognitiv, sugerează varietatea, relativitatea și posibilitatea de continuă aprofundare a modurilor de a cunoaște. De asemenea interpretantul poate fi al unui cuvânt (remă), al unei propoziții (dicent) sau al unui text (argument), ceea ce infirmă o altă înțelegere reduționistă a semnului peircean ca echivalent al cuvântului .

Insistăm că interpretantul nu este sensul, așa cum îl găsim definit de unii autori⁵, ci este condiția de realizare a actului de semioză, de producere a sensului . Interpretantul este terenul unde se întâlnesc două universuri de cunoaștere în relația de intersubiectivitate dialogică. Într-o scrisoare către Lady Whelby din 1906 Peirce introduce o noțiune pe care nu o mai reia, dar care ni se pare de un interes major, și anume aceea de *interpretant comunicativ* (*Cominterpretant*) definit ca :

A determination of that mind into which the minds of the utterer and interpreter have to be fused in order that any communication should take place.⁶

Un fel de univers comun de discurs, de *background* (Searle), de « *consensus collectif* » (Benveniste, *PLG*, II, 20-21) care asigură posibilitatea comunicării .

Este o teză care se regăsește la baza teoriei enunțării : ceea ce asigură enunțarea ca interacțiune subiectivă este cadrul dialogal impus enunțării de chiar semnele indiciale : configurația de persoană EU – TU, în relație dialogală de presupuziție reciprocă : ca și pentru Peirce, reprezentarea are loc în intersubiectivitate :

Ainsi la situation inhérente à l'exercice du langage qui est celle de l'échange et du dialogue, confère à l'acte de discours une fonction double : pour le locuteur, il *représente* la réalité ; pour l'auditeur, il recrée cette réalité. Cela fait du langage l'instrument même de la *communication intersubjective* » (*PLG*, I, 25) [s.ns]

⁵ În general, e vorba de autori care lucrează în perspectiva triunghiului semiotic propus de Ogden și Richards în 1929, și care are în afara configurației ternare, are puține puncte comune cu triada semiotică la Peirce.

⁶ Apud Han-liang Chang, "Cassirer, Benveniste Peirce on Deictics and "Pronominal" Communication, International Symposium on Cassirer "Language beyond Power", University of Aalborg, Denmark, 2006.

Semnul mediază nu numai raportul de reprezentare semn – realitate, ci și raportul de intersubiectivitate ; funcția mediatoare a limbajului este precis descrisă de Benveniste :

il n'y a pas de relation naturelle, immédiate, et directe entre l'homme et le monde, ni entre l'homme et l'homme. Il y faut un intermédiaire, cet appareil symbolique, qui a rendu possibles la pensée et le langage » (PLG, I, 29)

3. *Structura modelului semiotic*

3.1. *Sémiotique vs sémantique*. Pentru a pune de acord teoria saussuriană a semnului și a limbii ca sistem de semne cu propriul mod de a defini semnul în contextul relației cu extra-lingvisticul (lumea, celălalt), Benveniste introduce bine cunoscuta proprietate a limbajului de a articula două nivele de semnificație : a semnelor și a enunțării, nivelul *semiotic* și respectiv *semantic*.

Privite ca semne aparținând unui sistem semiotic, unitățile limbii au un sens (semnificatul) constituit diferențial în interiorul sistemului ; semnificația semnului este deci o pură proprietate distinctivă care dă identitate semnului.

Utilizarea termenului de *semiotic* în acest mod reduționist corespunde cu instaurarea, mai ales în spațiul european, a unei concepții asupra semioticii ca disciplină de orientare sintactică cu slabă putere explicativă și de aceea, în constantă pierdere de teren⁷.

Nivelul semantic este nivelul semnificației produse de discurs:

ce n'est pas une addition de signes qui produit le sens, c'est au contraire le sens (l' »inté »), conçu globalement, qui se réalise et se divise en « signes » particuliers, qui sont les MOTS. (PLG, II,64⁸)

Nivelul semantic este așadar nivelul producerii unui sens în discurs, de către un locutor, care se adresează unuui auditor, și prin care locutorul îl poate influența pe auditor conform unei anumite intenții⁹. Semnificația discursivă este de fapt semnificația produsă de locutorul ce își aproprie limba prin discurs conform unei intenții de comunicare, noțiunea de *inté* – insuficient remarcată și

⁷ În mare parte semiologia europeană s-a identificat cu perspectiva structuralistă în științele sociale, dar și cu excesele de formalism determinate de pretenția pozitivistă de a integra limbajul, ca și alte domenii ale socialului într-o abordare inspirată din modelele logice și matematice.

⁸ Teoria este expusă în principal în articolul « Sémiologie de la langue », *Semiotica*, 1969, 1 și 2, reluat în *PLG*, II, 43-66

⁹ Discursul este « toute énonciation supposant un locuteur et un auditeur et chez le premier l'intention d'influencer l'autre en quelque manière » (*PLG*, I, 242)

discutată, după părerea noastră – fiind un corelat benvenistian al noțiunii pragmatice de *speaker's* sau *utterer's meaning*¹⁰.

Nu e vorba însă numai de două moduri de a semnifica ale limbii, ci și de două moduri de a recepta sensul :

Le sémiotique doit être RECONNU ; le sémantique (le discours) doit être COMPRIS. La différence entre reconnaître et comprendre renvoie à deux facultés distinctes de l'esprit : celle de percevoir l'identité entre l'antérieur et l'actuel, d'une part, et celle de percevoir la signification d'une énonciation nouvelle, de l'autre. (*PLG*, II, 64-65)

Două moduri de receptare : decodare vs interpretare, care vor fundamenta la o serie de semioticieni opoziția semnificare vs comunicare ca obiecte de studiu a două semiotici, Benveniste vorbind de două lingvistici, a limbii și respectiv a discursului (teoria enunțării). Mai recent, și în special în semiotica anglo-saxonă se vorbește de opoziția gramatică vs pragmatică¹¹.

3.2. *Langue vs parole, langue vs discours*. Opoziția benvenistiană limbă vs discurs nu reia, ci se substituie de fapt opoziției saussuriene limbă vs vorbire : pentru Saussure, limita este trasată de zona socialului vs zona individualului . Limba este un sistem în raport cu care individul locutor nu are alegere, nu poate inova, nu-și poate manifesta raționalitatea și intenționalitatea acestea sînt facultăți ce le exercită în câmpul vorbirii. La Benveniste discursul este spațiul în care individul produce acte de enunțare definite în spirit saussurian, ca acte unice, irepetabile ; în același timp, locutorul utilizează sistemul lingvistic al mărcilor deictice pentru a-si semnala prezența activă. Ca act de reprezentare enunțarea se bazează pe posibilitatea de alegere paradigmatică ; ca act de comunicare însă el se supune unor constrîngeri ale sistemului (pe care Benveniste le reduce la combinațiile sintagmatice) în afara cărora comunicarea nu ar putea avea loc. Dar tot Benveniste susține :

¹⁰ cf. H.P. Grice, "Utterer's Meaning, Sentence Meaning, and Word-Meaning", *Foundations of Language*, 4, 1968; dar și K.S. Donnellan, "Speaker References, Descriptions and Anaphora" in P.Cole (ed.), *Syntax and Semantics*, vol.9, *Pragmatics*, New York, San Francisco, London, Academic Press, 1978, 47-68

¹¹ Putem cita între alte nume reprezentative pentru pragmatica anglo-saxonă: G.Gazdar, *Pragmatics. Implicature, presupposition and logical form*, New York, San Francisco, London, Academic Press, 1979; G.N. Leech, *Principles of Pragmatics*, London, New York, Longman, 1983; dar și în contextul semiologiei europene Prieto, Mounin propuneau această reducere, e drept cu mai puține implicații metodologice, încă din anii '70, și aceasta poziție se regăsește clar afirmată de U.Eco sub forma celor două semiotici: semiotica sistemelor (a semnificației) (teoria codurilor) și respectiv semiotica comunicării (teoria producției de semne) (U. Eco, 1975/trad.rom. 1982, *Tratat de semiotică generală*, București, Editura Științifică și Enciclopedică .

N'importe qui peut crier sur la place publique: «Je déclare la mobilisation générale ». Ne pouvant être *acte* faute de l'autorité requise, un tel propos n'est plus que *parole* : il se réduit à une clameur inane, enfantillage ou démence » (PLG, I, 273) [s.ns]

actul (să înțeleg de discurs) – care face sens este supus unor constrângeri de tip austinian (teorie a actelor de limbaj pe care Benveniste o cunoaște și o comentează), în timp ce *parole* devine non sens, și deci ne-reprezentare și incomunicabilitate.

3.3. *Individual vs social*. Frontiera social vs individual, care la Saussure instaura opoziția fondatoare *langue vs parole* este transferată de Benveniste în chiar spațiul discursului (al *semanticii*). Așa cum am arătat mai sus, nivelul *semantic* este nivelul reprezentării și al comunicării :

Seul le fonctionnement sémantique de la langue permet l'intégration de la société et l'adéquation au monde » (PLG, II, 224)

Si aici Benveniste se apropie de gândirea lui Peirce, pentru care distincția se manifestă în cadrul actului de semioză ca opoziția între interpretant, ca habitus colectiv, semn tip și actualizarea acestuia prin sinsemn, ca semn token.

4. *Concluzii*

În încheiere vom pune și noi întrebarea adresată lui Benveniste de C. Perelman, la sfârșitul conferinței « La forme et le sens dans le langage » (PLG, II, 232): care este raportul între articularea binară semiotic vs semantic și tridimensionalitatea semioticii de inspirație peirceană : sintaxă, semantică, pragmatică. Benveniste susține, nu fără dreptate, că în cazul limbilor naturale distincția semantică vs pragmatică nu este utilă, tocmai pentru că limba este văzută în și ca acțiune. De fapt, întreaga reflecție benvenistiană asupra nivelului semantic este o teorie pragmatică, ceea ce conduce – și în fapt a condus - spre o reconsiderare a arhitecturii teoriei semiotice.

Care ar fi totuși diferența între enunțarea-discurs benvenistiană și actul de semioză la Peirce ? După părerea noastră, este în principal o diferență de accent : teoria enunțării, construită în relație cu semiotica saussuriană, afirmă poziția subiectului ca locutor și implicitează intersubiectivitatea. Pentru Peirce elementul determinant al triadei este interpretantul, spațiul intersubiectivității. În sialjul acestei concepții se construiește direcția actuală a semioticii interpretative, reprezentate de Umberto Eco.

Lucrări citate

- Benveniste, Emile, 1966, *Problèmes de linguistique générale* [PLG I], Paris, Gallimard
Benveniste, Emile, 1969, *Le vocabulaire des institutions indo-européennes* (2 vol.) [Voc.], Paris, Minuit
Benveniste, Emile, 1974, *Problèmes de linguistique générale*, 2 [PLG II], Paris, Gallimard
Peirce, Charles S., 1931-1935, *Collected Papers* [CP], Cambridge, Harvard University Press
Saussure Ferdinand de, 1916, *Cours de linguistique générale* [CLG], Paris, Payot, 1968

- Chiss, J.-L., Puech, C., 1999, *Le langage et ses disciplines. XIXe-XXe siècles*, Paris, Bruxelles, Duculot
Donnellan, K. S., 1978, "Speaker References, Descriptions and Anaphora" in P.Cole (ed.), *Syntax and Semantics*, vol.9, *Pragmatics*, New York, San Francisco, London, Academic Press
Eco, U., 1976/1982, trad. rom. *Tratat de semiotică generală*, București, Editura științifică și enciclopedică
Gazdar, G., 1979 *Pragmatics. Implicature, presupposition and logical form*, New York, San Francisco, London, Academic Press
Grice, H.P., 1968, "Utterer's Meaning, Sentence Meaning, and Word-Meaning", *Foundations of Language*, 4
Han-liang Chang, "Cassirer, Benveniste Peirce on Deictics and "Pronominal" Communication, International Symposium on Cassirer "Language beyond Power", University of Aalborg, Denmark, 2006, <http://homepage.ntu.edu.tw/~changhl/changhl/Aalborg%20ms%20210606.pdf>
Leech, G. N., 1983, *Principles of Pragmatics*, London, New York, Longman
Mounin, G., 1971, *Introduction à la sémiologie*, Paris, Minuit
Parret, H., *Prolégomènes à une théorie de l'énonciation. De Husserl à la pragmatique*, Berne, Francfort -s-Main, New York, Paris, Peter Lang
Prieto, L., 1966, *Messages et signaux*, Paris, PUF